

SCREENING AF
KULTURMILJØER
**SØNDERBORG
KOMMUNE**

PROJEKTTEAM

Mogens A. Morgen
Simon Ostenfeld Pedersen
Nina Ventzel Riis
Martin Weihe Esbensen
Mo Michelsen Stockholm Krag
Amal Abdi Ashur
Teresa Østergaard Pedersen
Anne Sofie Blegvad
Mette Boisen Lyhne

Projektet udføres af Arkitektskolen Aarhus med støtte fra Realдания. Rapporten må ikke gengives, undtagen i sin helhed, uden godkendelse fra Arkitektskolen Aarhus.

FORORD

Arkitektskolen Aarhus sætter med projektet *Umistelige Kulturmiljøer i Danmarks Yderområder* fokus på kulturmiljøer og bebyggede helheder i Danmark. Med en screening, der skal udvælge særligt værdifulde kulturmiljøer, er formålet med projektet at pege på de værdier og udviklingspotentialer, som den byggede kulturarv rummer.

Kulturmiljøer handler ikke blot om bevaring, men skal have værdi for mennesker i dag. De fysiske spor i kulturmiljøerne fortæller stedspecifikke og ofte kraftfulde historier, som potentielt kan styrke lokale erhverv og tiltrække turister og tilflyttere, såfremt deres fortællekraft aktiveres og aktualiseres.

Projektets ambition er at tilvejebringe et strategisk og metodisk overblik, hvormed kommunerne kan identificere kulturmiljøernes værdier. De lokale fortællinger synliggøres og bliver derved et redskab til at aktivere kulturmiljøerne som en ressource for udvikling i kommunerne.

Gennem en dialogbaseret proces med de kommuner som Arkitektskolen Aarhus har besøgt, er der udviklet en metode til Screening af Kulturmiljøer (SAK). Målet er at tilvejebringe et håndterbart redskab, der på enkel vis kan anvendes af kommunerne, som er myndighed på kulturmiljøområdet.

Den byggede kulturarv i Danmark rummer store bygningskulturelle værdier med mange spændende kulturhistoriske fortællinger. Det er målet med projektet at sætte disse fortællinger i spil for at udnytte kulturmiljøernes store iboende potentialer.

Mogens A. Morgen
Professor, arkitekt MAA

Simon Ostenfeld Pedersen
Projektleder, cand.mag,
chefkonsulent

SCREENING AF KULTURMILJØER
I DANMARKS YDEROMRÅDER

Umistelige Kulturmiljøer i Danmarks Yderområder har gennemført en strategisk screening af kulturmiljøer i 22 af landets kommuner. Hertil har Arkitektskolen Aarhus udviklet et enkelt metodisk værktøj til at værdisætte og prioritere kulturmiljøerne. Værktøjet, der er koordineret med andre danske og internationale værdisætningsmetoder, er udviklet med henblik på en generel anvendelse – også af andre end de i projektet omfattede kommuner.

En stor del af de udpegede kulturmiljøer er allerede kortlagt og beskrevet. Blandt andet i de tidligere Kommuneatlas, der senere blev kaldt både Kulturmiljøatlas og Kulturarvsatlas, i perioden 1990-2007, samt i regionplaner udført af de tidligere amter.

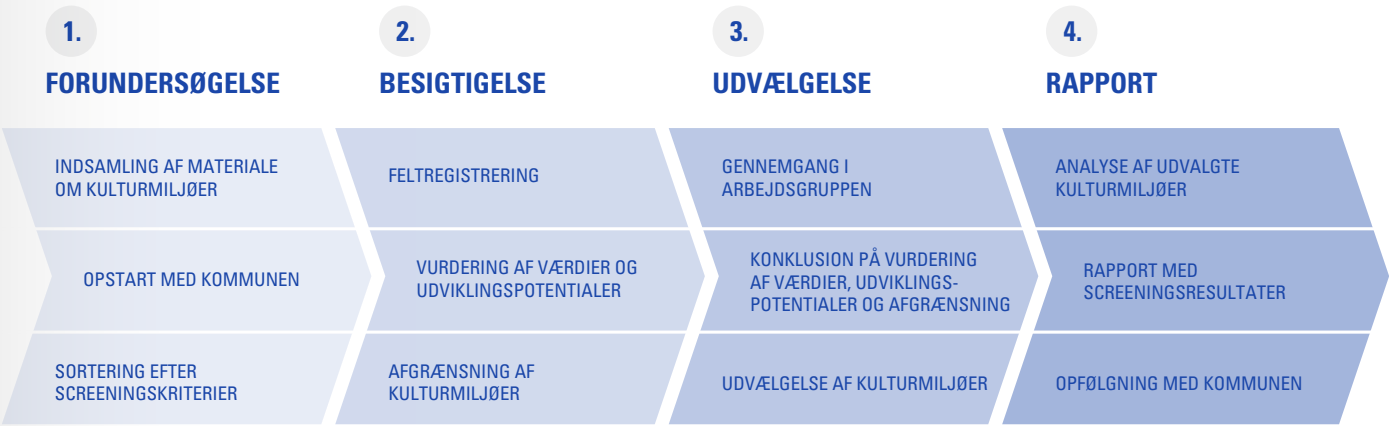
Screeningsmetoden kombinerer de eksisterende registreringer med besigtigelser af kulturmiljøerne, som de foreligger i dag. Kulturmiljøerne vurderes ved en værdisætning af deres kulturhistoriske værdi, arkitektoniske værdi og integritetsværdi. På baggrund heraf vurderes kulturmiljøernes samlede fortællerværdi, der danner grundlag for en udvælgelse og prioritering. Heri indgår også en stillingtagen til kulturmiljøernes egenskaber for at fremme turisme, bosætning, erhverv og kulturformidling, som kan udgøre et udviklingspotentiale i kommunerne.

Den viden, der foreligger i kommunerne og museerne er en integreret del af arbejdsgrundlaget. Indledningsvis gennemgås den eksisterende kommuneplans udpegning af kulturmiljøer i dialog med kommune og museum. Formålet er at afdække kulturmiljøernes status; hvilke af dem, er der særligt fokus på i den kommunale planlægning og

strategi og er der eventuelt væsentlige kulturmiljøer, som af forskellige årsager ikke er udpegede, men som alligevel bør indgå i screeningen. Dialogen tager også stilling til, om nogle kulturmiljøer helt bør udgå på grundlag af projektets fastlagte screeningskriterier eller af andre omstændigheder.

Metoden er udviklet løbende igennem projektet i dialog med kommuner, museer og andre interessenter.

METODE TIL SCREENING AF
KULTURMILJØER (SAK)

SCREENINGSKRITERIER

- 1) Kulturmiljøet skal være udpeget, eller kunne overvejes som udpegning, i kommunen
- 2) Kulturmiljøet skal indeholde et bebygget miljø eller helhed (ikke enkeltstående bygninger, monumenter, gravhøje, ruiner, voldsteder, diger eller lign.)
- 3) Kulturmiljøet skal rumme en bærende fortælling, der kan opleves på stedet gennem synlige spor

RAPPORTENS INDHOLD

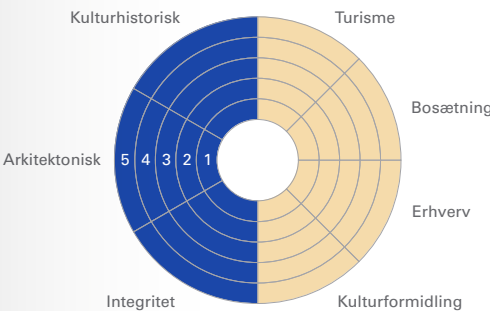
Denne rapport indeholder et skema over kommunens kulturmiljøer, kort- og billedmateriale samt løbsblade for hvert af de 3-5 udvalgte kulturmiljøer i kommunen. Skemaet sammenfatter vurderingen af det enkelte kulturmiljøes værdier og udviklingspotentialer:

KULTURMILJØETS VÆRDIER skal være aflæselige i dag og baserer sig på en vurdering af følgende tre værdiparametre, der rangeres fra 1 til 5, hvor 1 er lavest og 5 højst:

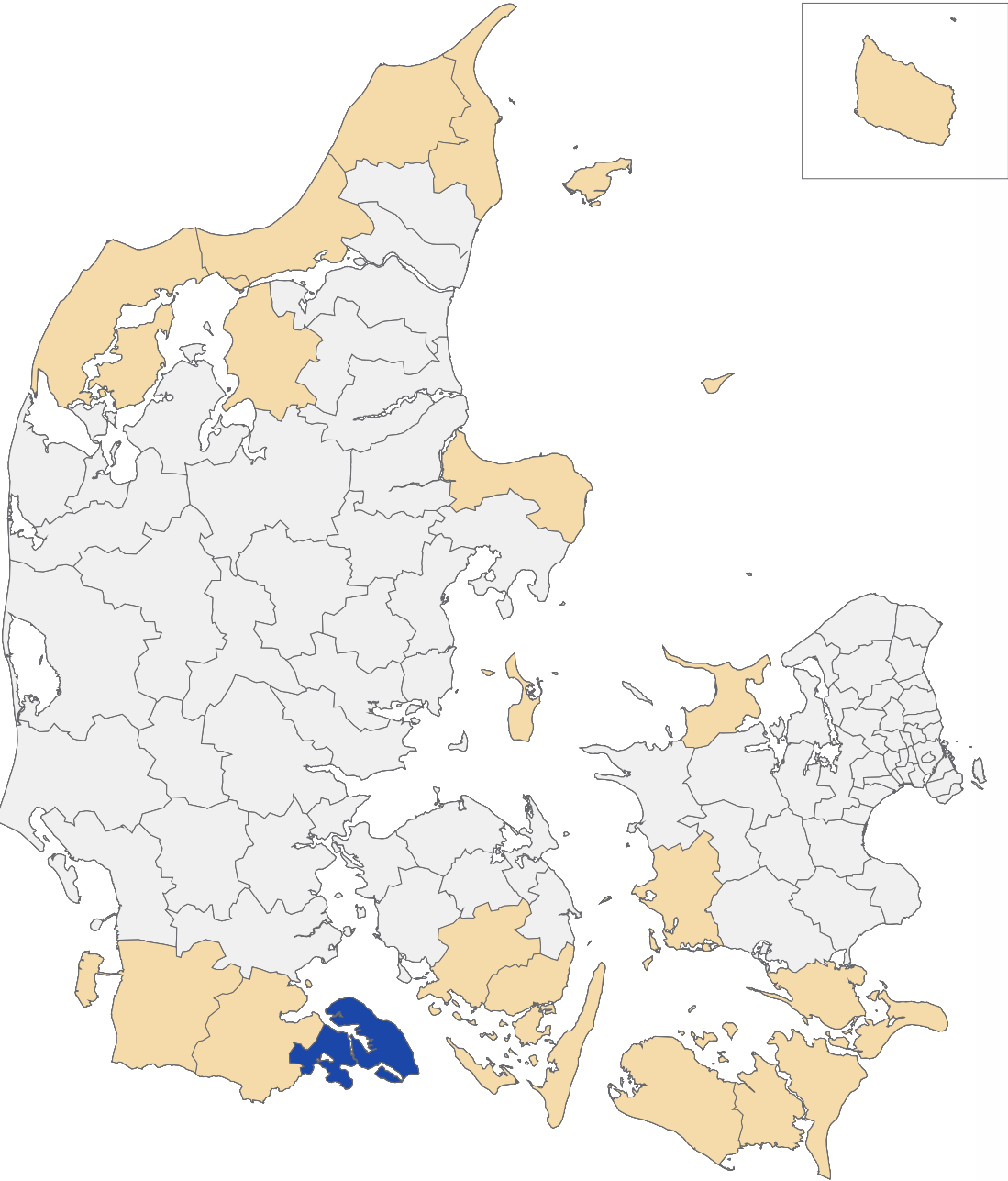
- **Kulturhistorisk værdi:** Hvordan vurderes kulturmiljøets historiske betydning og kulturhistoriske fortællerværdi?
- **Arkitektonisk værdi:** Hvordan vurderes kulturmiljøets rumlige, formmæssige og arkitektoniske kvaliteter?
- **Integritetsværdi:** Hvordan vurderes kulturmiljøets helhed og sammenhæng?

KULTURMILJØETS UDVIKLINGSPOTENTIALER er en perspektivering, der vurderer kulturmiljøets udviklingspotentialer ud fra følgende fire kategorier, der rangeres fra 1 til 5, hvor 1 er lavest og 5 er højst:

- **Turisme:** Har kulturmiljøet udviklingspotentiale for at fremme turisme og turismerelaterede virksomheder?
- **Bosætning:** Har kulturmiljøet udviklingspotentiale for at rumme bosætning eller motivere egnstilflytning?
- **Erhverv:** Har kulturmiljøet udviklingspotentiale for at rumme virksomheder eller tiltrække og fremme erhverv?
- **Kulturformidling:** Har kulturmiljøet særlige udviklingspotentialer inden for formidling af kulturoplevelser eller aktivering af stedets fortælling?

PROJEKTETS AFGRÆNSNING
AF YDEROMRÅDER

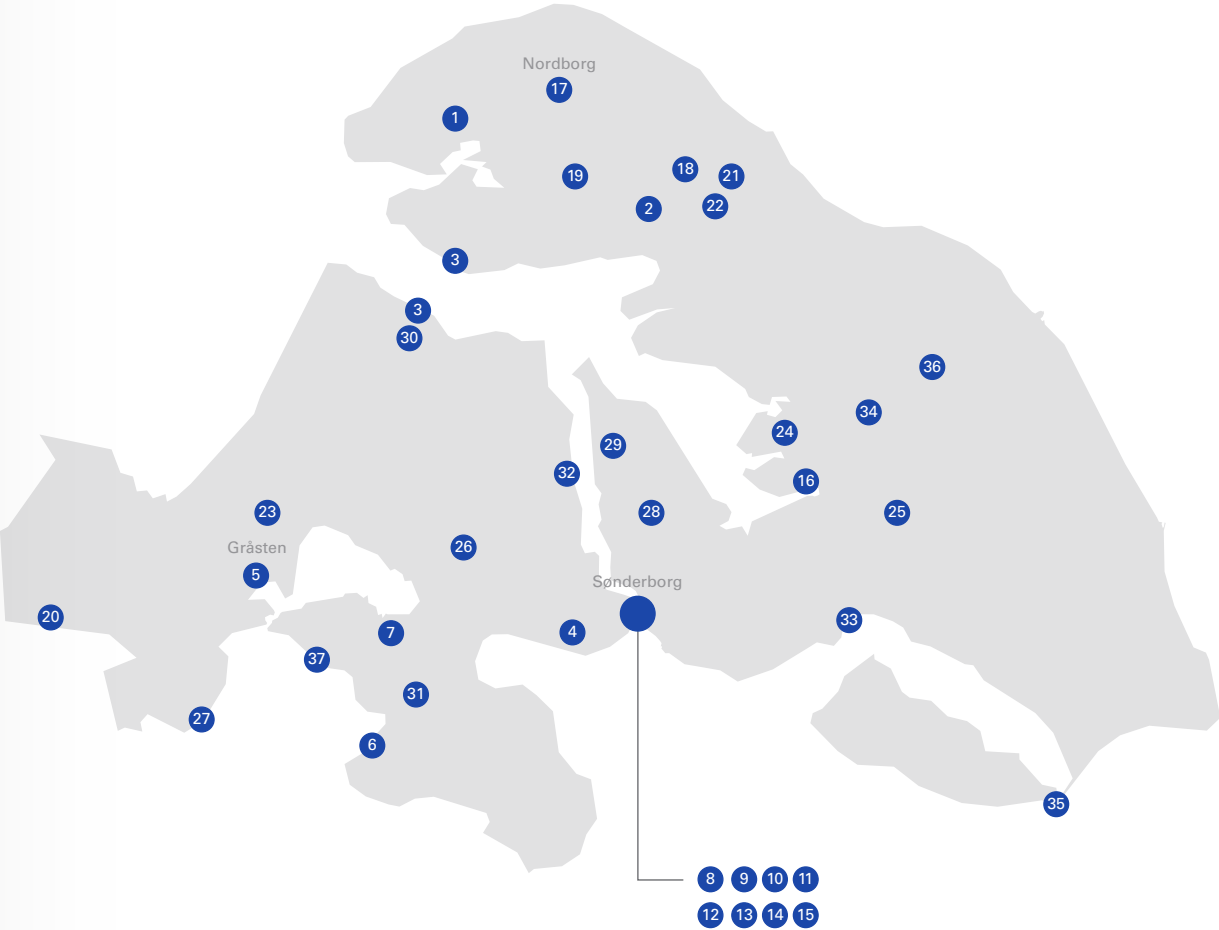

På kortet ses de 22 kommuner, der gennemgås i projektet

Der findes ingen officiel definition af "yderområder" i Danmark, men der anvendes skiftende kriterier til afgrænsning i forskellige sammenhænge. I dette projekt forstås "yderkommuner" som de kommuner, der optræder som sådan i alle de følgende fire sammenhænge: LAG-programmet, De Økonomiske Råd, De Regionale Vækstfora samt SKAT.

SCREENEDE KULTURMILJØER
I SØNDERBORG KOMMUNE

(se skemaet næste side)

Region:	Syddanmark
Kommunenummer:	540
Indbyggertal:	74.762 (2016)
Største by:	Sønderborg (27.237 indbyggere i 2016)
Kulturmiljøer:	Der er udgivet Kommuneatlas for de tidligere Sønderborg (1990), Gråsten og Nordborg (1991) Kommuner. I Sønderborg Kommune er udpeget 38 kulturmiljøer som indgår i Kommuneplan 2013-2015 og er listet i PlansystemDK. I forbindelse med nærværende projekt og i dialog med kommunen og museet er der udarbejdet en liste på 37 kulturmiljøer, som danner baggrund for screeningen.

BESIGTIGELSESSKEMA

Værdisætningen og potentialevurderingen baserer sig på en vurdering fra 1 (lavest) til 5 (højest) på de forskellige parametre

VÆRDISÆTNING

POTENTIALEVURDERING

1HOLM

Langstrakt vejfortelandsby med to parallelle vejforløb og åbne tofter, hvor de fleste ældre gårde er beliggende. Mellem gårdene ligger parcelhusbebyggelse og gadehuse, en gammel skole, kro og mejeri.

Velbevaret udstyknings- og landsbystruktur. Udover byens oprindelige og velholdte gårde ses en nyere, varieret parcelhusbebyggelse, der placerer sig uregelmæssigt ift. den oprindelige gadestruktur.

Kulturhistorisk

Turisme

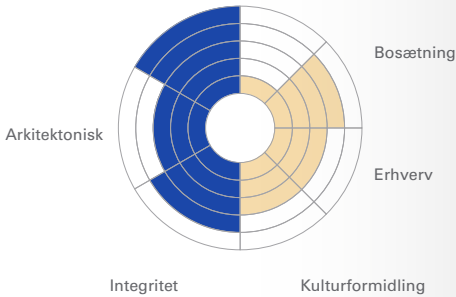
Bosætning

Erhverv

Kulturformidling

Integritet

Arkitektonisk

2BRANDBØL

Landsby med slynget vejforløb beliggende i et markant, kuperet terræn. Landsbyens højeste punkt gennemskæres af en landevej, som opdeler bystrukturen i to områder.

Landsbyen er placeret smukt i det stigen- de landskab, men opdeles uheldigt af den større, trafikerede vej. Miljøet domineres af større gårde, som trods deres oprindelige placering er ombygget eller i dårlig stand.

Kulturhistorisk

Turisme

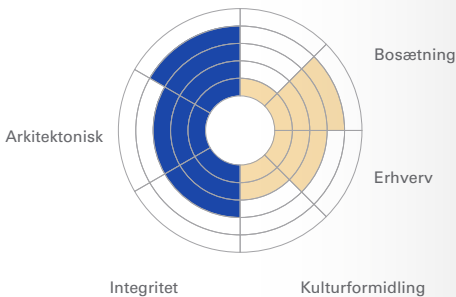
Bosætning

Erhverv

Kulturformidling

Integritet

Arkitektonisk

3BALLEBRO-HARDESHØJ FÆRGESTEDER

Færgesteder ved Als Fjord, som danner overfartssted fra Ballebro i vest med færgekro, havnekiosk og bådhavn, og Hardseshøj i øst med færgeleje, bådhavn og klubhus. Overfarten kan dateres til 1683.

Færgestederne er i dag i fuld drift og indeholder kulturhistoriske lag fra flere perioder. For at styrke miljøet som helhed anbefales det, at der arbejdes med underommene mellem færgeleje og bygning.

Kulturhistorisk

Turisme

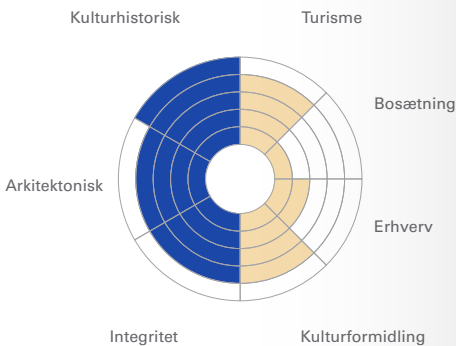
Bosætning

Erhverv

Kulturformidling

Integritet

Arkitektonisk

VÆRDISÆTNING

POTENTIALEVURDERING

4DYBØL BANKE

Skanseterræn fra 1864, der blev mindested for den dansk-tyske konflikt. Rummer den genopførte mølle, banker, skansegårde, gravlund, mindesten og historiecenter fra 2002.

Skanseområdet er statsejet og udpeget som nationalt kulturmiljø. Det er vigtigt at friholde landskabet for bevoksning og bebyggelse så områdets mange forskellige elementer kan forbindes visuelt.

Kulturhistorisk

Turisme

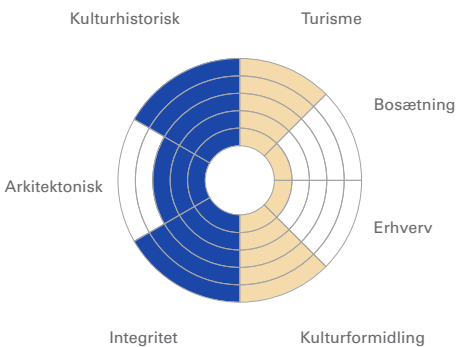
Bosætning

Erhverv

Kulturformidling

Integritet

Arkitektonisk

5GRÅSTEN SLOT OG SLOTSBY

Slot, slotspark og gartneri med visuel forbindelse til Gråstens ældste bebyggelse langs Slotssøens syd-vestlige bred. Herudover handelsgade, stationsområde, havn samt villa- og parcelhuskvarterer.

Gråstens byudvidelser præger det samlede bybillede. Fortællingen om slotsbyen er stærkest på strækningen mellem Slotsgade og Skolegade, mens koblingen mellem slot og by med fordel kan forbedres.

Kulturhistorisk

Turisme

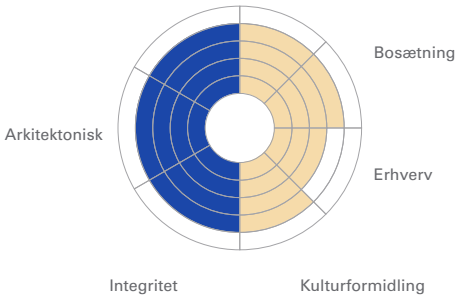
Bosætning

Erhverv

Kulturformidling

Integritet

Arkitektonisk

6CATHRINESMINDE TEGLVÆRK

Teglværk, grundlagt i 1732, bestående af et kompleks med ringovn, kransbygning, skorsten og tørrelader. Desuden lergrav, anløbsmole og diverse boliger.

Lukkede i 1968 og er det sidst bevarede ældre teglværk i området. Kompleksets bygninger er restaureret og fungerer som museum for teglværksindustrien.

Kulturhistorisk

Turisme

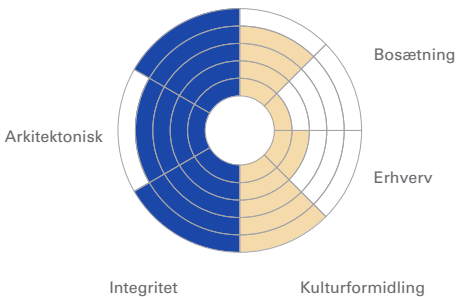
Bosætning

Erhverv

Kulturformidling

Integritet

Arkitektonisk

7NYBØL NOR

Nybøl Nor var ideel for teglværksindustri pga. forekomsten af istids-ler og adgangen til Flensborg Fjord. I 1700-tallet var der omkring 50 teglværker, men i dag er der kun seks tilbage.

Området bærer præg af den industrielle udvikling inden for teglværksindustrien med nye store fabrikshaller. Kun enkelte steder som ved Petersen Tegl kan man finde spor efter stedets ældre teglværksindustri.

Kulturhistorisk

Turisme

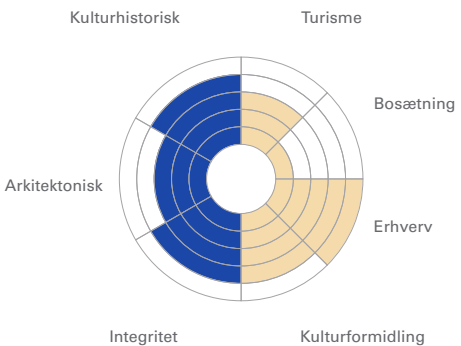
Bosætning

Erhverv

Kulturformidling

Integritet

Arkitektonisk

● VÆRDISÆTNING

● POTENTIALEVURDERING

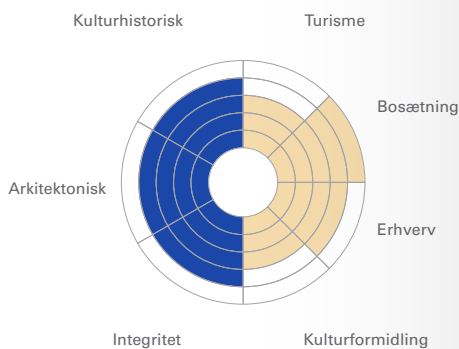
8

KONGEVEJ OG HERTUG HANS VEJ

Gadebilledet domineres af store villaer i tysk stil fra efter år 1900. Især den sydlige del er præget af velhaverkvarter. Ahlmannskolen og Arresthuset er eksempler på storlået institutionsarkitektur.

Sammensætningen af national og udpræget tysk stil, som er unik for Sønderborg, er rigt repræsenteret i dette kvarter, som har rig arkitektonisk variation. Gadestruktur og bygninger er velbevarede.

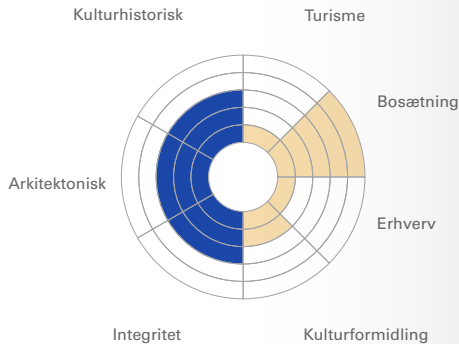
9

HAVEBYEN

Planlagt haveby i et slynget vejforløb med brede fortove og parceller i samme størrelsesorden. Bygningerne fremstår i dag forskelligartede men med synlige fællestræk. Enkelte huse i funkisstil.

Udstykningsplanen fra 1945 er bibeholdt, mens husenes samlede udtryk er forvansket af senere om- og tilbygninger. Havebyen kan styrkes, hvis der plantes vejtræer i græsrabatterne beregnet hertil.

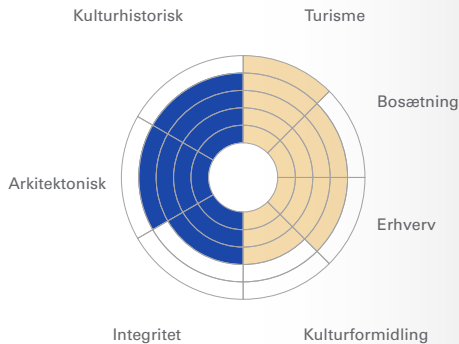
10

SØNDERBORG BYMIDTE V. PERLEGADE

Perlegade præges af statelige gavlhuse fra 1900-tallet, hvoraf mange er omdannet til butik i stuen. Nyklassicistisk rådhus fra 1933 aftegner gadeforløbet i syd, hvor selve strukturen er bevaret.

Omdannelsen af mange bygninger til butikker og restauranter er gået hårdt ud over bykernens udseende. En oprydning i skiltning på facaderne ville løfte det samlede udtryk.

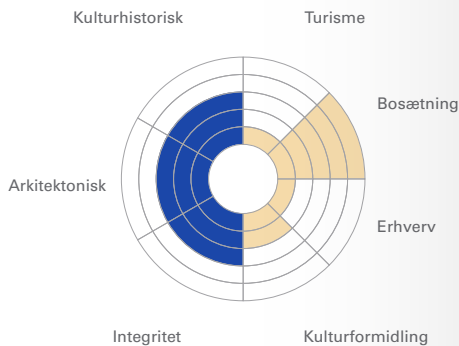
11

PARKGADE OG SØNDERLANDEVEJ

Parkgades sydlige del er præget af funkisbyggeri, mens den nordlige del karakteriseres af villaer i bedre byggeskik. Strukturen er bevaret, men i syd afviger mange villaer kraftigt i udtryk.

I den sydlige del af Parkgade vil den forskelligartede bebyggelse såvel som fortovsbelægning og -beplantning drage fordel af en mere konsekvent strategi, som man oplever det i den nordlige del.

● VÆRDISÆTNING

● POTENTIALEVURDERING

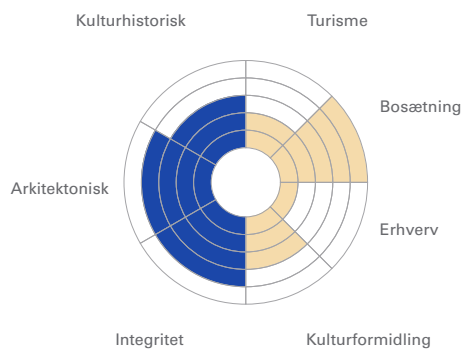
12

CHRISTIANSKIRKEN OG RINGGADE

Christianskirken, tegnet af Kaare Klint, står som det centrale element i dette kulturmiljø omgivet af Ringgades rækkehusbebyggelse og Østre Kirkegård, et symmetrisk og aksialt parkanlæg.

Kulturmiljø fra nyere tid og et resultat af den nye byplan for Sønderborg fra 1928 med både udfartsveje og ringveje, hvoraf Christianskirken planlagdes i sammenhæng med den inderste, Ringgaden.

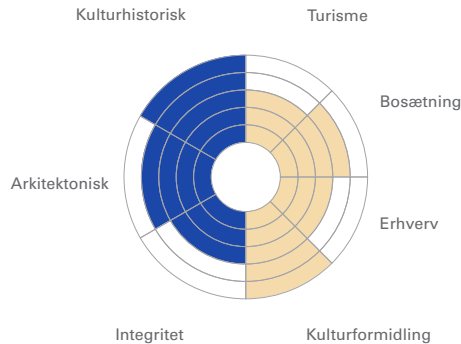
13

KASERNEKVARTERET

Den gamle marinestation markerer sig som et betydningsfuldt bygningsværk, højtbeliggende ved Alssund. I Helgolandsgade og på Jomfrustien findes tidligere boliger til officerer og ansatte.

Kasernekvarteren opleves fragmenteret, og Helgolandsgade som et afbrudt gadeforløb. Størstedelen af villaer og etageejendomme har mistet oprindelige elementer, hvilket svækker helheden.

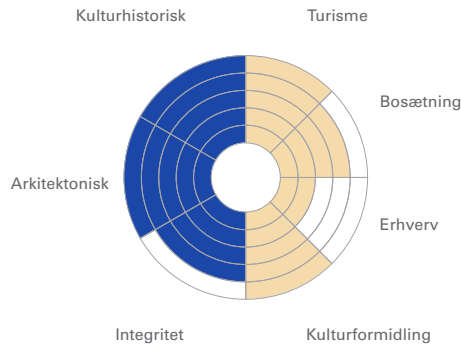
14

SØNDERBORG SLOT OG SLOTSBY

Sønderborg Slots rombeformede, lukkede anlæg ligger smukt placeret ud til Als Sund med visuel kontakt til havneområdet. Slotsbyens bebyggelse bærer præg af mange forskellige perioder.

Slotsbyens tætte og selvgroede struktur udfyldes af bygninger fra både 1700, 1800 og 1900-tallet, men trods den rige variation i arkitekturen er det kuperede gadeforløb intakt.

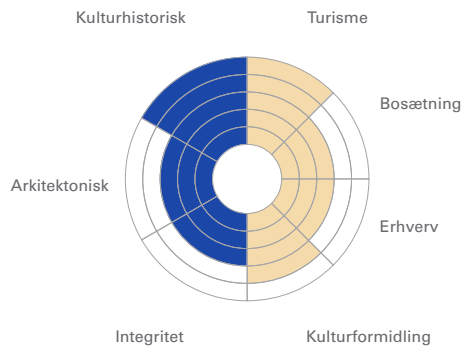
15

SØNDERBORG HAVN

Sønderborg Havn, som omfatter begge sider af Als Sund og Chr. X's Bro, er et sammensat kulturmiljø bestående af den sydøstlige havnefront, gavlhuse i Havbogade og industriområdet sydvest for broen.

Sundgade har stadig synlige industribygninger, mens Havbogades gavlhuse gradvist forsvinder bag større havnebyggerier. Gavlhuse og villaer på Jomfrustien udgør dog en visuel helhed, som bør bevares.

● VÆRDISÆTNING

● POTENTIALEVURDERING

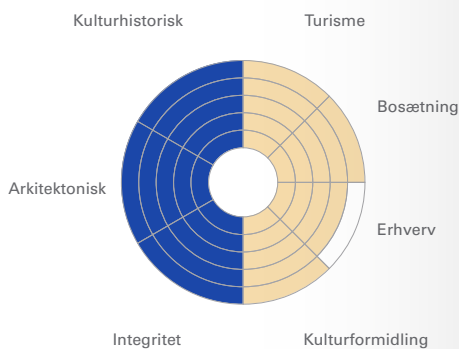
16

HERTUGBYEN AUGUSTENBORG

Firlænget, barokt anlæg med hovedbygning, slotskirke, tilhørende avls- og funktionsbygninger, klokketårn og slotspark beliggende med udsigt til fjorden. Parallelgade med byhuse og handelsgade.

Helstøbt hertugby med mange velbevarede, kulturhistoriske lag fra barok hertugbebyggelse til mere beskedne byhuse. Få ombygninger og omdannelser af byrum ved anlæggelse af bl.a. parkeringspladser.

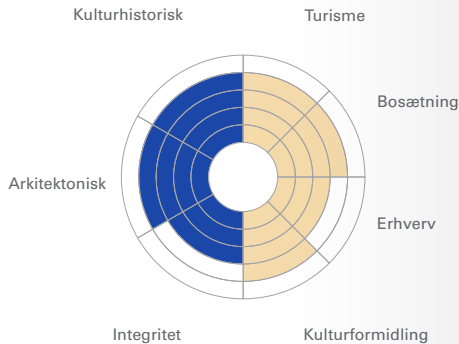
17

NORDBORG

Slotsby med handelsgaden Storegade præget af forretningsfacader og varieret husbebyggelse, kirke samt slot og slotsø omgivet af Nordborg Sø. Udenfor den gamle bydel ligger større parcelhuskvarterer.

Slot og slotsø er velholdt og velafgrænset, mens byrummene i slotsbyen er omdannet grundet forsøg på byfornyelse, hvilket svækker helheden. Det anbefales, at forstærke sammenhængen mellem by og slot.

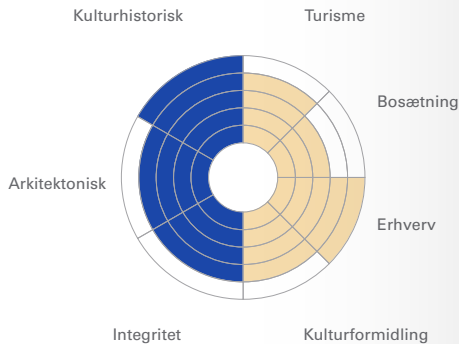
18

DANFOSS INDUSTRI OG ARBEJDERBY

Omfangsrigt og driftigt industrimiljø med planlagte arbejderbyområder syd-øst for Nordborg ved Langesø og Havnbjerg. Herudover indgår oplevelsesparken Danfoss Universe også i kulturmiljøet.

Kulturmiljøet favner bredt geografisk og tematisk, men både industrien og boligerne er essentielle for den samlede forælling. Man vil her kunne gøre en særlig indsats inden for kulturformidling.

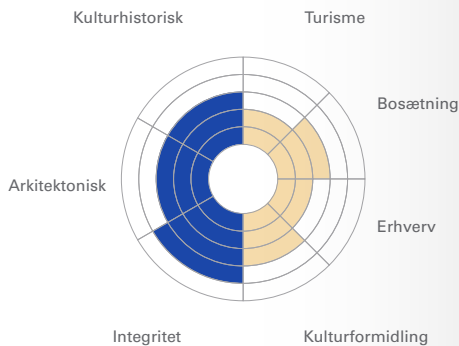
19

OKSBØL

Kirkelandsby med centralt beliggende kirke, præstegård og kro. Gennem byen er et slynget vejforløb, som åbner sig op i en mindre grønning nord for kirken. Bebyggelsen består af ældre gårde og nyere parcelhuse.

Velbevaret landsbystruktur og flere tilbageblevne gårde. Nogle gårde og gadehuse er velholdt, mens nogle få er ombyggede eller i dårlig stand.

● VÆRDISÆTNING

● POTENTIALEVURDERING

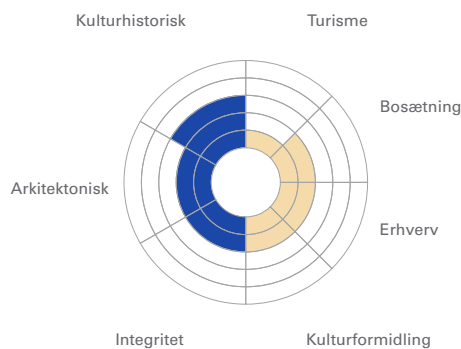
20

TØRSBØL

Stationsby med gadehuse og parcelhusbebyggelse. Station beliggende i byens sydlige del tildækket af et mindre, bevokset skovområde.

Trinbrættet er i dag nedlagt og stationsbygningen kraftigt ombygget. Stationsområdet er svært aflæselig i sammenhæng med gadebilledet på grund af dets skjulte placering på den sydlige side af banen bag bevoksning.

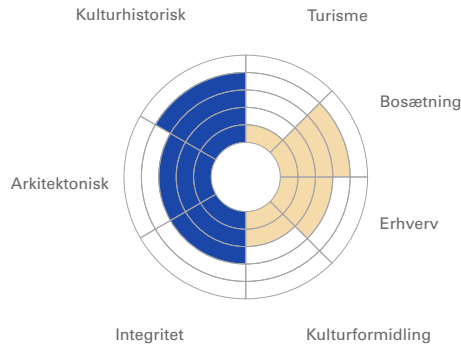
21

HIMMARK

Vejforteby, der er beliggende omkring en større, åben grønning med gadekær i byens østlige del, mens gårdene er placeret på række i den vestlige del og strækker sig mod hovedvejen. Fra byen er der udsigt til åbne markområder og Danfoss' fabriksarealer.

Bebyggelsen er generelt i god stand, men varierer i periode og stil. Det anbefales at grønningen holdes fri for bebyggelse for at bevare den oprindelige fortestruktur.

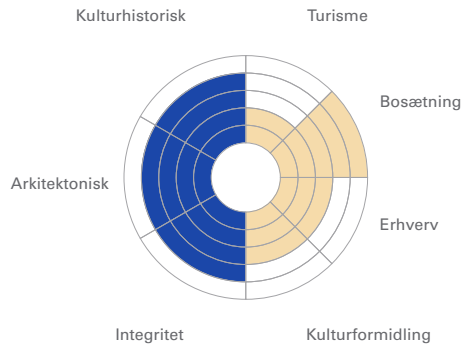
22

SVENSTRUP

Kirkelandsby, der markerer sig i landskabet med kirke og klokketårn placeret højt på en bakketop. For foden af bakken ligger præstegården omkranset af skov. Byens huse og gårde ligger placeret omkring en pladsdannelse ved ankomsten til kirken.

Helstøbt landsby med velbevarede gårde, kirkemiljø og slyngede vejforløb. Landsbyen har en stærk relation til landskabet og har gode potentialer inden for bosætning.

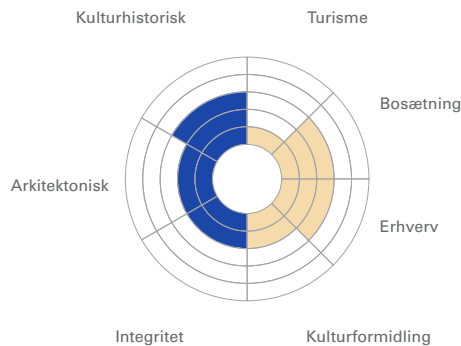
23

FISKBÆK

Husmandskoloni ved Fiskbæk og Fiskbæksskov, som samler sig omkring Gråsten Landbrugsskole. Husmandskolonien er opført i tilknytning til tidligere adelige ladegårde i tre forskellige områder.

Miljøet er som husmandsudstyking og samlet kulturmiljø svært aflæseligt på grund af den store variation i bebyggelsen og dens geografiske spredning.

● VÆRDISÆTNING

● POTENTIALEVURDERING

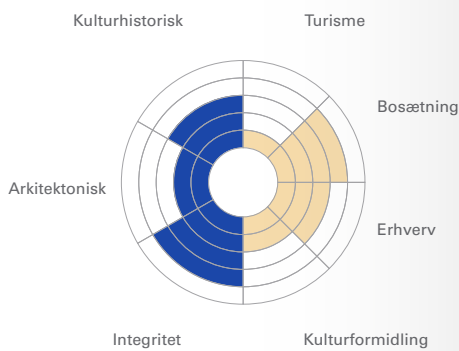
24

SEBBELEV

Fortelandsby med stor, åben grønning, omkring hvilken landsbyens mange gårde ligger placeret på deres oprindelige pladser. Herudover et nyere, tværgående vejforløb, der opdeler forten i to og hvor bebyggelsen bryder med den oprindelige fortestruktur.

Landsbystrukturen er tydeligt aflæselig på trods af, at der i nyere tid er blevet bygget på selve forten. Størstedelen af gårdene er kraftigt ombyggede eller i dårlig stand.

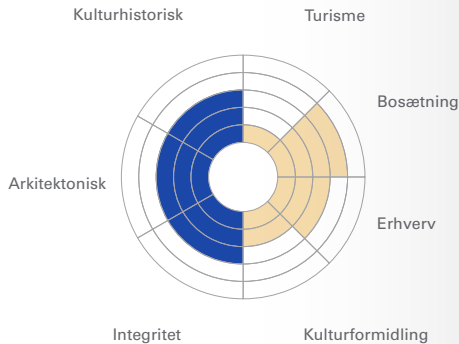
25

MJANG

Landsby med større gårde og gadehuse, der fordeler sig langs to parallelle, langstrakte vejforløb, der forbindes af små tværgader i et skrånende terræn.

Bevaret landsbystruktur og vejforløb. Dele af gårdbebyggelsen er præget af ombygning og varierer i stand.

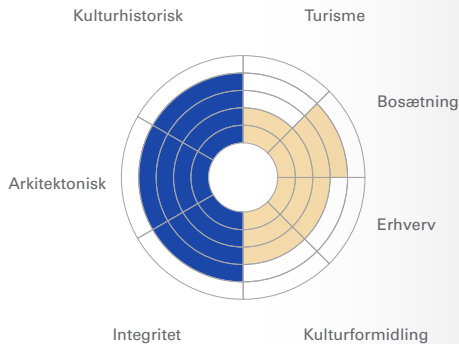
26

STENDERUP

Landsby med spredte gårde og huse langs et buet vejforløb. Mod vest ligger Stenderup Frimenighedskirke fra 1903 og præstegård fra 1912, begge i nationalromantisk stil tegnet af arkitekt Martin Nyrop.

Landsbyens gårde og huse er i overordnet god bevaringsstand. Den spredte bebyggelse og kirkens landskabelige placering uden for byen gør kulturmiljøet vanskeligt at opleve som en helhed.

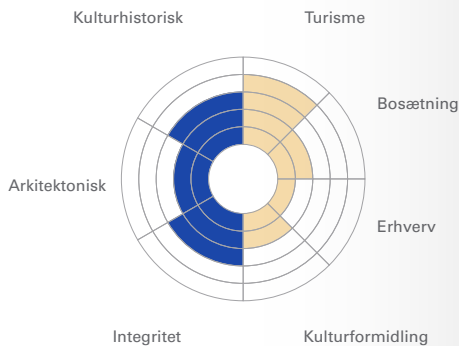
27

SANDAGER

Tidligere fiskerleje, hvor få fiskerhuse er tilbage. I stedet præges kyststrækningen af større, ombyggede villaer og fritidsbebyggelse i det stigende terræn.

Stedet rummer få spor fra perioden som fiskerleje og bærer i dag primært præg af en mere moderne kystkultur i form af udlejnings- og fritidshuse.

● VÆRDISÆTNING

● POTENTIALEVURDERING

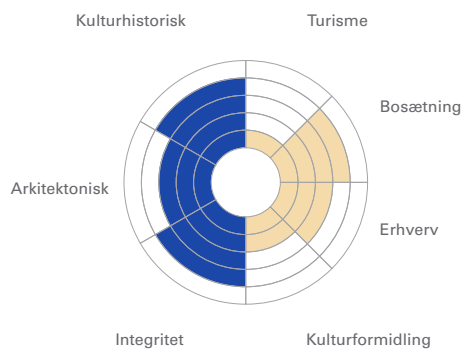
28

KÆR

Vejforleby med de gamle gårde og huse beliggende langs et 2 km langt, slynget vejforløb. I den vestlige del af byen ligger gårdene på nordsiden af bygaden, mens der i den østlige del findes smalle sidegader med småhuse.

Kær er en velbevaret landsby med flere bevaringsværdige gårde og huse. Bebyggelsen er generelt i en god bevaringsstand, selv om enkelte huse trænger til istandsættelse.

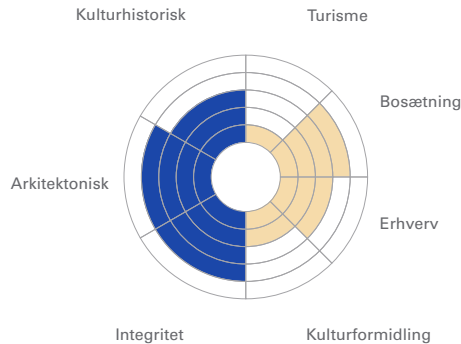
29

ARNKILSØRE, SKOVHUSE OG KÆR HESTEHAVE

Husmandskolonien Rønhave fra omkring 1925 omfatter ca. 30 husmandssteder oprettet på tidligere tyske jorder. Gårdene er opført som vinkelbygninger inspireret af Bedre Byggeskik.

Koloniernes oprindelige funktion som landbrug er ophørt og gårdene bliver i dag brugt som hobbylandbrug og privat erhverv. De fleste af gårdenes hovedform er bevaret på trods af en del ombygninger, hvoraf flere er med uheldigt materialevalg.

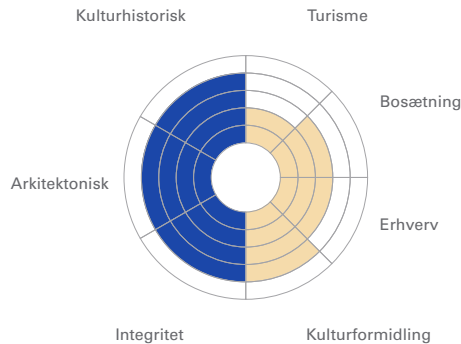
30

BALLEGÅRD

Trefløjet herregårdsmiljø beliggende ved Als Fjord i nær afstand til Ballebro færgested. Anlægget består af ankomst med langstrakte alléer, sø, hovedbygning, sidehus og ladebebyggelse.

Lille, sluttet herregårdsmiljø, der med dets landskabelige bearbejdning rækker ud i konteksten. Bebyggelsen er i drift som mindre landbrug og er i god stand.

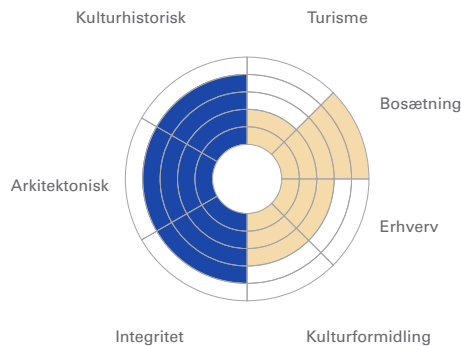
31

BROAGER BY

Højtbeliggende by på halvøen Broager Land med markant, totårnet kirke. Tidligere stationsby med tæt bebygget bycenter omkring torvet og de tilstødende gader.

Ny udpegning, der knytter sig til fortællingen om teglværksindustrien. Byen har mange stemningsfulde vejforløb med arkitektonisk interessant bebyggelse fra begyndelsen af 1900-tallet.

● VÆRDISÆTNING

● POTENTIALEVURDERING

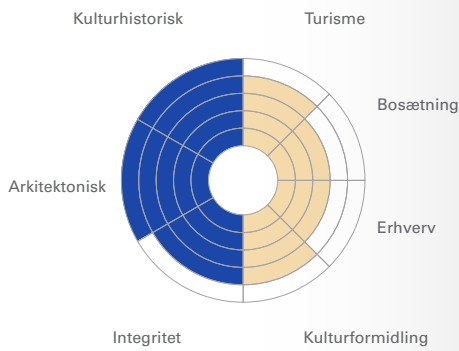
32

SANDBJERG SLOT

Gods med stateligt palæ opført i 1788 på pynten ud til Alssund. Palæet indgår sammen med forpagterboligen fra 1783, økonomibygningerne og parken i et samlet anlæg mellem Møllesøen og Alssund.

Siden 1959 har Aarhus Universitet drevet bygningerne som kursusejendom. Selv om bebyggelsen er fra forskellige perioder, udgør de en fin helhed. Bygningerne og parken er i god bevaringsstand.

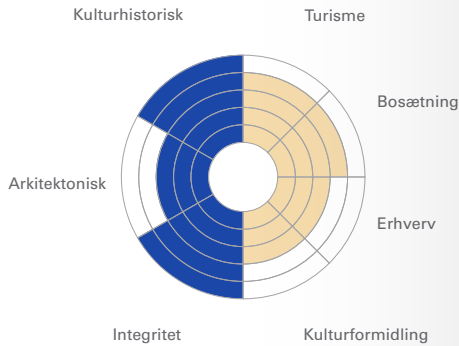
33

GL. HØRUP HAV

Miljø bestående af badehotel Baltic, større lystbådehavn og krogede stræder ved gaden Havbo med små huse, stier og bådebroer langs byens østlige kyststrækning.

Gl. Hørup Hav rummer forskellige perioders kysthistorie, hvor man ser tydelige spor fra både fiskeri og feriekultur. Bebyggelsen er varieret, mens kulturmiljøet som helhed er sammenhængende og har en stærk fortælleleværdi.

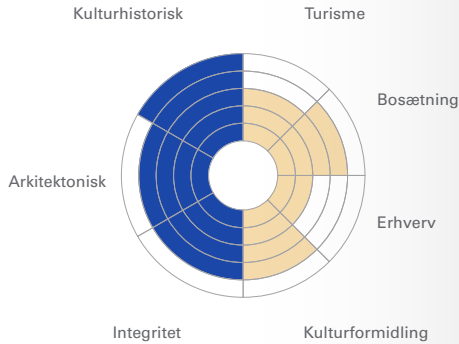
34

KETTING

Landsby med romansk kirke centralt beliggende på en større oldtidshøj. Langs det snoede vejforløb omkring kirken ligger en række stråtækte bindingsværkshuse, tvillingehus og gl. kro. Byen rummer også få ældre gårde og præstegård øst for landevejen.

Overordnet velbevaret landsbymiljø med tydeligt aflæselig aftryk fra kulturhistorien. Enkelte bygninger er i stærkt forfald og det anbefales at der snarligt gribes ind.

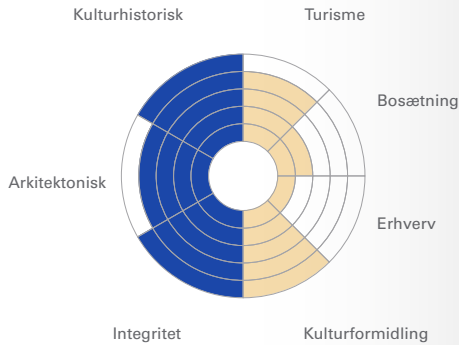
35

KEGNÆS FYR

Anlæg med rundt fyrtårn (1896), fyrmesterbolig (1845) og nyere fyrmesterbolig (1920) beliggende på Kegnæshøj, som rager højt op i landskabet. Grusbelagt gårdsplads og alléer, der binder bebyggelsen sammen med det tilstødende landskab.

Helstøbt og velholdt fyranlæg, der har potentiale inden for turisme og formidling af kulturhistorien.

● VÆRDISÆTNING

● POTENTIALEVURDERING

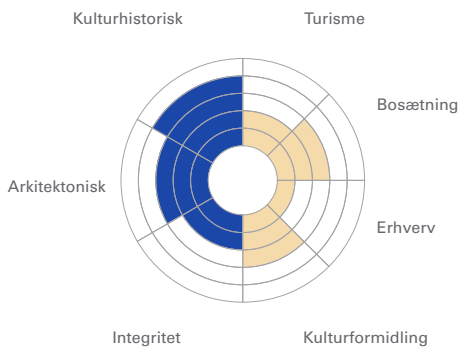
36

NOTMARK

Lille landsby med en variation af ældre gårde og nyere parcelhuse. Uden for landsbyen ligger Notmark Præstegård og kirke, som adskilles af en større landevej og et asfalteret parkeringsareal.

Som samlet helhed har kulturmiljøet en lav integritetsværdi, da præstegård og kirke på grund af afstandene opleves som enkeltstående elementer og ikke som en integreret del af landsbyfortællingen.

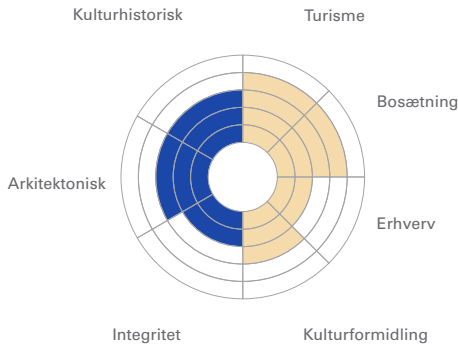
37

RENDBJERG TEGLVÆRKSINDUSTRI

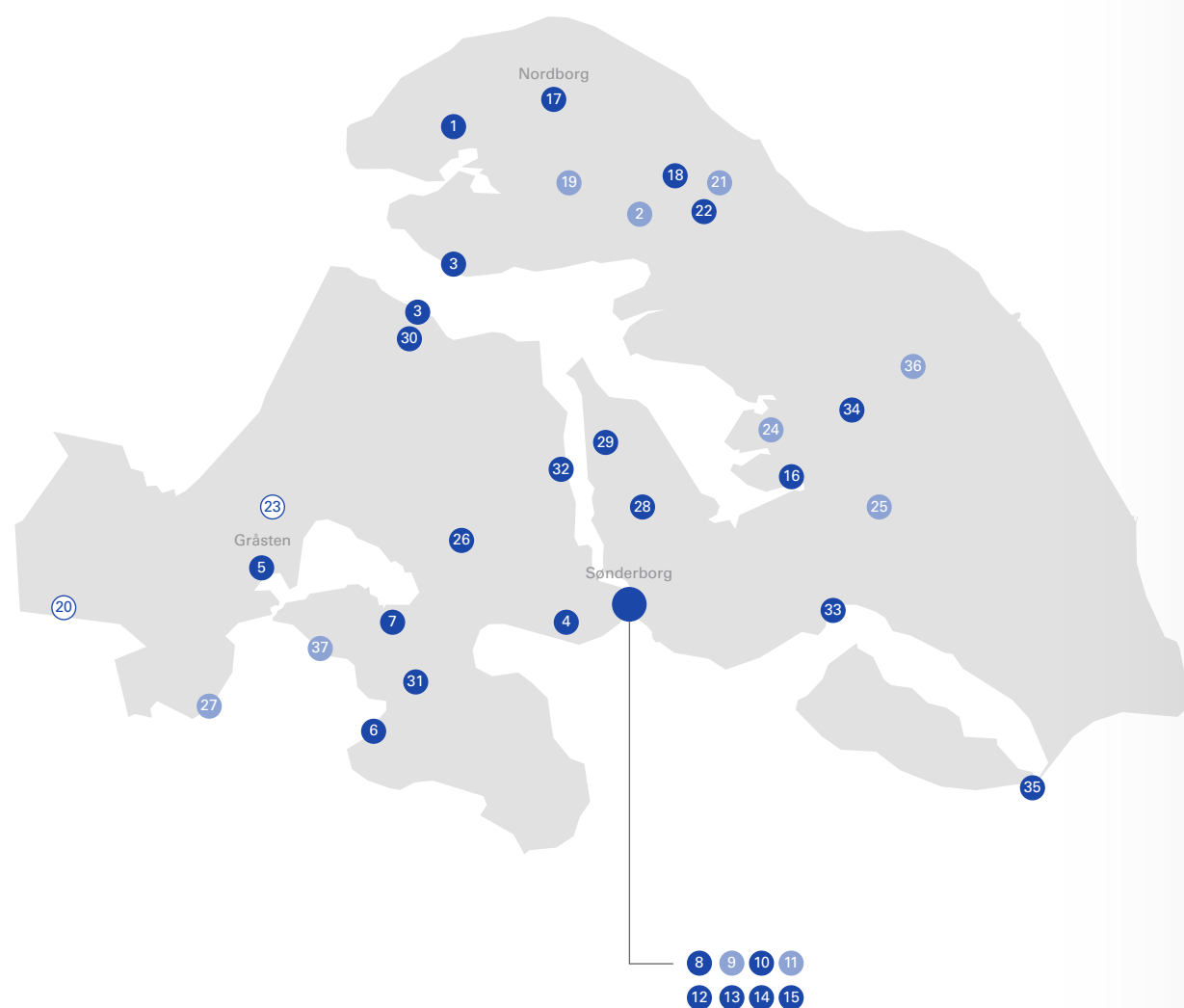
Området husede tidligere en stor teglværksindustri. Der er få spor tilbage fra teglværksindustrien, bl.a. Rendbjerg Slot opført i 1872 som bolig for teglværksejeren.

Området er i dag præget af at være fritidslandskab. Siden 1931 har Slottet været somerpensionat, fra 1952 børnehjem og siden 1976 hjem for psykisk handicappede. Den tidligere anløbsbro er i dag badebro.

KULTURMILJØERNES SAMLEDE VÆRDI SØNDERBORG KOMMUNE

- HØJ VÆRDI (VÆRDISUM 11-15)
- MIDDEL VÆRDI (VÆRDISUM 8-10)
- LAV VÆRDI (VÆRDISUM 3-7)

KULTURMILJØERNES UDVIKLINGSPOTENTIALE SØNDERBORG KOMMUNE

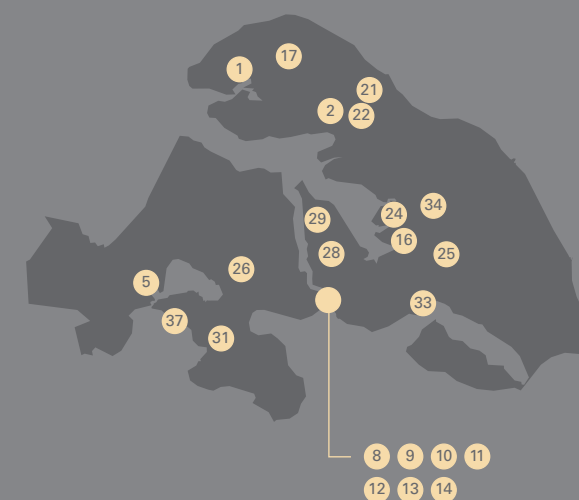
- HØJ (VURDERING 4-5)

TURISME

BOSÆTNING

ERHVERV

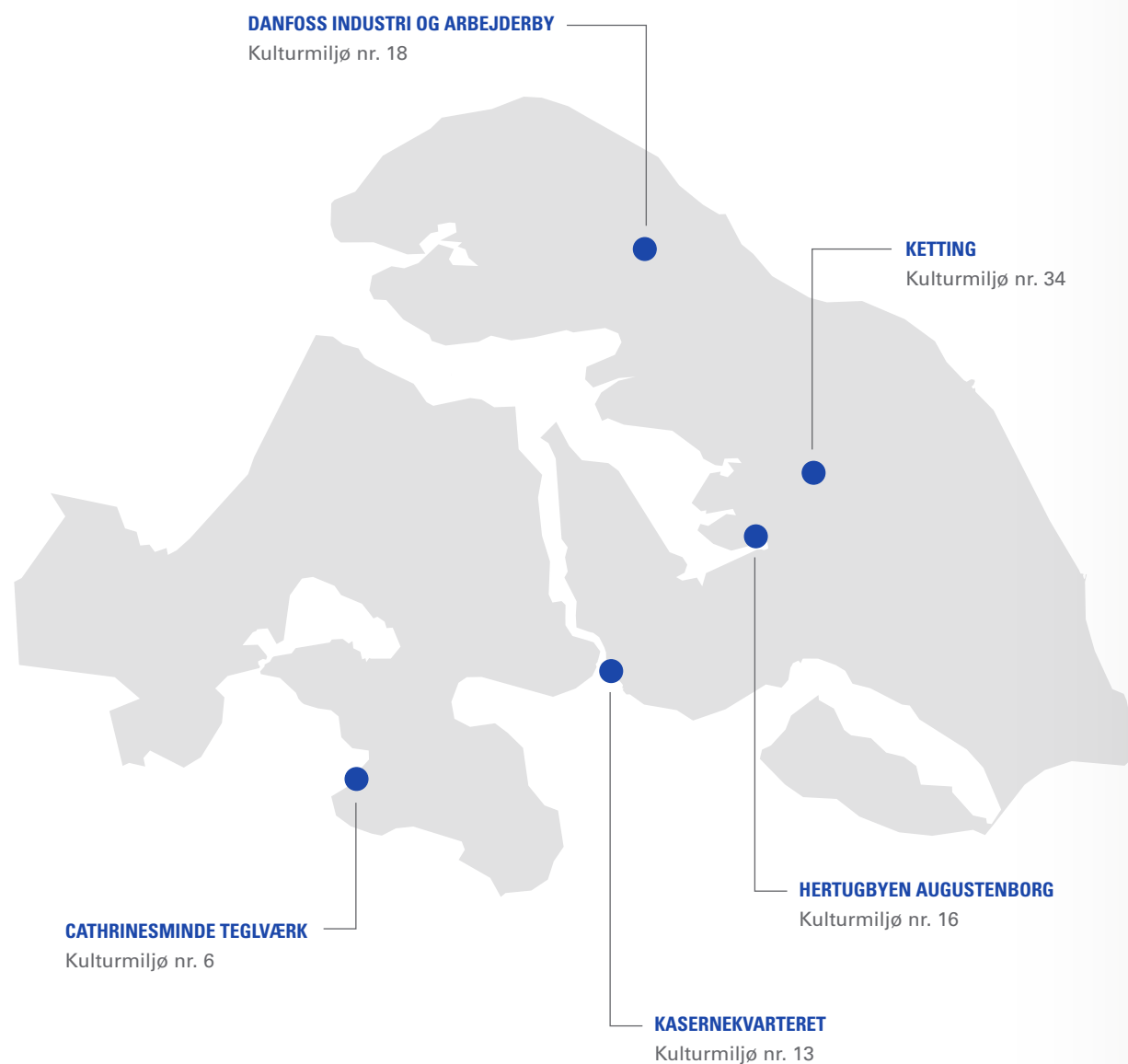

KULTURFORMIDLING

UDVALGTE KULTURMILJØER

I SØNDERBORG KOMMUNE ER FØLGENDE
5 KULTURMILJØER UDVALGT:

CATHRINESMINDE TEGLVÆRK

Kulturmiljø nr. 6

Udvælgelsesgrundlag: Cathrinesminde Teglværk er udvalgt på grund af teglproduktionens historisk store betydning for egnen samt teglværkets klart aflæselige placering mellem bakken, hvor leret blev udgravet, og fjorden, hvor de færdige teglsten blev udskibet.

KASERNEKVARTERET

Kulturmiljø nr. 13

Udvælgelsesgrundlag: Kasernekvartaret i Sønderborg er udvalgt på grund af dets vigtige maritime og kulturhistoriske betydning samt den for Danmark unikke samling af bygninger i tysk- og jugendstil.

HERTUGBYEN AUGUSTENBORG

Kulturmiljø nr. 16

Udvælgelsesgrundlag: Augustenborg er udvalgt på grund af det utroligt velholdte og helstøbte kulturmiljø, som indeholder en lang række kulturhistoriske bygninger og afspejler udviklingen af Augustenborg som serviceby.

DANFOSS INDUSTRI OG ARBEJDERBY

Kulturmiljø nr. 18

Udvælgelsesgrundlag: Danfoss industri og arbejderby er udvalgt på grund af dens kulturhistoriske betydning inden for erhverv og boligbyggeri på Als. Kulturmiljøet rummer flere fortællinger og har særlige potentialer inden for kulturformidling.

KETTING

Kulturmiljø nr. 34

Udvælgelsesgrundlag: Kirkelandsbyen Ketting er udvalgt på grund af dens samling af velbevarede og kulturhistoriske bygninger inden for et velafgrænset miljø, der har potentiale inden for kulturformidling og bosætning.

LØSBLADE MED DE UDVALGTE KULTURMILJØER

Analysen indeholder en beskrivelse af kulturmiljøet og kulturmiljøets bærende fortælling, en vurdering af kulturmiljøets bærende bevaringsværdier og kulturmiljøets tilstand og aktualitet samt illustrationer i form af fotos og diagram over kulturmiljøet.

CATHRINESMINDE TEGLVÆRK

Teglværket med den centrale skorsten set fra toppen af bakken med lergraven i forgrunden og arbejderboligerne th.

BESKRIVELSE

Cathrinesminde Teglværk ligger ud til Flensborg Fjord og er siden grundlæggelsen i 1732 løbende blevet ombygget og udvidet, så det i dag omfatter ringovn(1892), skorsten, kransbygning og tørrelader. Lige øst for værket ligger den store lergrav som et skår i bakken, hvor også teglværksejerens villa og aftægtsbolig (1880) troner. Vest for teglværket ligger arbejderboliger med nyttehaver (1895) ud til fjorden og teglværkets anløbsbro til udskibning af de færdige teglsten. Cathrinesminde er i dag museum for dansk teglværkshistorie.

FORTÆLLING

Cathrinesminde Teglværk rummer fortællingen om egnen omkring Flensborg Fjord, der igennem 300 år var storproducent af tegl. Omkring år 1900 var der 62 teglværker langs fjorden, men i 1968 lukkede Cathrinesminde som det sidste og er i dag det eneste bevarede teglværk i området. Cathrinesminde har en klar og aflæselig landskabelig placering mellem bakken, hvor leret blev udgravet til produktionen af tegl, og fjorden, hvor de færdige teglsten blev udskibet via anløbsmolen. Sammenhængen understreges af placeringen af villaerne til teglværkets ejere oppe på bakken og arbejderboligerne nede ved stranden.

BÆRENDE BEVARINGSVÆRDIER

De bærende bevaringsværdier udgøres af den samlede helhed med det centrale fabrikskompleks, lergraven og anløbsmolen samt boligerne til teglværkets ejere oppe på bakken og arbejderboligerne ved stranden.

TILSTAND

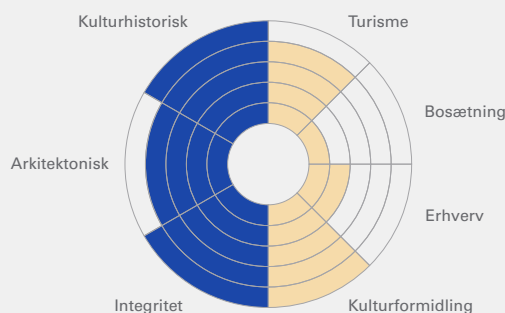
Det samlede anlæg er i fin bevaringsstand og fremtræder som en arkitektonisk, smuk helhed. De interimistiske fiskerskure på anløbsmolen tilføjer en særlig atmosfære, men slører den oprindelige funktion, ligesom der er risiko for, at tilgroning slører den tidligere lergrav.

Oversigt over Cathrinesminde Teglværks placering mellem bakken og fjorden

Kommune:	Sønderborg Kommune
Kategori:	Industrimiljø – Fabriksanlæg, Råstofudvinding
Emne i kommuneplan:	Teglværkslandskab og teglværksmuseum
Omfang:	Kulturmiljø nr. 6
Udpeget i kommuneplan:	Ja
Adgangsforhold:	Offentlig adgang

- VÆRDISÆTNING
- POTENTIALEVURDERING

CATHRINESMINDE TEGLVÆRK

Teglværkets indgangsparti med tørreladerne th.

Teglværksejerens villa oppe på bakken på kanten af lergraven

Anløbsmolen, der anlagdes som en bro, men blev til en molen pga. de mange tabte teglbrokker

KASERNE-KVARTERET

Marinestationens monumentale bygningsværk set fra ankomsten mod syd

Det indbyrdes forhold mellem Kasernekvartrets tredelte forgrening med forbindelses-punkt ved Helgolandsgades afslutning mod havnen

BESKRIVELSE

Marinestationen, tegnet af Eugen Fink og opført i 1908, markerer sig som et betydningsfuldt og imponerende bygningsværk højtbeliggende ved Als Sund. Både marinestationen og Jomfrustiens store villaer er opført i den karakteristiske tyske stil, mens etageejendommene i Helgolandsgade er et af Danmarks mest markante eksempler på jugendstilsbyggeri.

FORTÆLLING

Marinekvartret opførtes i perioden 1906-1914, da Sønderborg fungerede som hovedkvarter for den Nordtyske flåde. De store villaer og dobbelthuse på Jomfrustien er opført som tilhørende officersvillaer, mens etagehusene i Helgolandsgade opførtes som lejligheder til kasernens arbejdere. Siden genforeningen har marinestationen fungeret som sergentskole, garnisonsindkvartering og senest som asylcenter. I dag har marinestationen ikke nogen funktionel forbindelse med resten af kvarteret, hvilket understreges af bygningsværkets solitære placering adskilt fra kulturmiljøets øvrige bebyggelse.

BÆRENDE BEVARINGSVÆRDIER

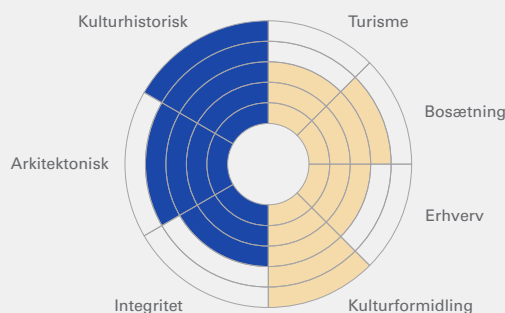
Kasernekvartrets bærende bevaringsværdier knytter sig til marinestationens monumentale arkitektur og placering, Jomfrustiens murede villaer og den store samling bevarede jugendstilshuse i Helgolandsgade, som er unik for Sønderborg og Sønderjylland.

TILSTAND

Kasernekvartret opleves i dag usammenhængende i sin struktur og til dels i sin arkitektur. Helgolandsgades nordside er bebygget senere i 1900-tallet, og lejlighedskomplekset her står som den detaljerede jugendstils modsætning. Desuden står dele af sydsiden ubebygget, hvilket skaber et afbrudt og fragmenteret gadebillede. Mange originale bygningslementer i villaerne og etagehusene er uheldigt udskiftet, hvilket svækker helheden.

Kommune:	Sønderborg Kommune
Kategori:	Forsvar og militær - Kaserne
Emne i kommuneplan:	Bevaringsværdige kvarterer
Omfang:	Kulturmiljø nr. 13
Udpeget i kommuneplan:	Ja - Marinestationens bygning- er er tilføjet til kulturmiljøets afgrænsning
Adgangsforhold:	Delvis offentlig adgang

- VÆRDISÆTNING
- POTENTIALEVURDERING

KASERNEKVARTERET

Fra marinestationen er der udsigt til de tidligere arbejderboliger i Helgolandsgade

Gedigne murede villaer på Jomfrustien, her i form af et dobbelthus

Et pragteksemplar på jugendstilsarkitektur i Helgolandsgade

HERTUGBYEN AUGUSTENBURG

Gennemført barokt, symmetrisk anlæg med slottets trefløjede hovedbygning i baggrunden

Diagram over kulturmiljøets afgrænsning, som knytter sig til fortællingen om hertugbyen

BESKRIVELSE

Hertugbyen Augustenborg på Als er opstået som serviceby under etableringen af Augustenborg Slot, der blev bygget på den nedlagte landsby Stavnshøls jorder i 1651. Slottet har tjent som kaserne og kvindeseminarium (1864), psykiatrisk hospital (1932) og huser i dag NaturErhvervsstyrelsen. Kulturmiljøet består af Augustenborg Slot som barokt anlæg med stor gårdsplads, trefløjet hovedbygning med slotskirke, staldgård og portbygning med klokketårn. Øst for slottet ligger Slotsallé og Storegade med boliger og forretninger. I vest ligger slotsparken, hvor man finder Prinsens Palæ placeret ved skoven, som i dag er skulpturpark og kunstcenter.

FORTÆLLING

Fortællingen knytter sig særligt til Augustenborg Slot, som har præget udviklingen af det nære bymiljø gennem de servicefunktioner man havde brug for i forbindelse med driften af slottet gennem årene. Her blev bl.a. bygget hospital, skole og præstegård, og langs ankomstvejen til slottet ad Slotsallé og ved Storegade blev også huse beboet af borgere med tilknytning til slottet.

BÆRENDE BEVARINGSVÆRDIER

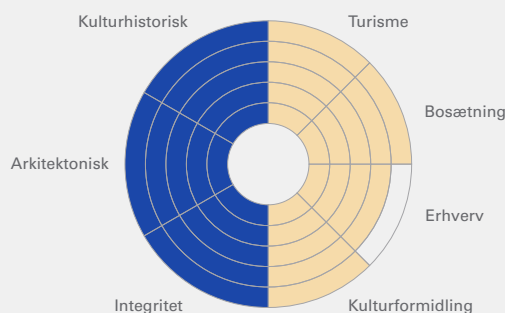
De bærende bevaringsværdier knytter sig til Augustenborg Slot, der spiller en afgørende rolle i fortællingen om hertugbyens opståen og senere udvikling. Det nære bymiljø har udviklet sig med slottet og rummer fortællinger inden for en varieret række serviceerhverv fra tiden som hertugdømme til i dag.

TILSTAND

Augustenborg er overordnet utrolig velholdt. Man bør dog være opmærksom på gadehusene og forretningerne i Storegade, der på samme vis som slottet bør holdes ved lige for at bevare en helstøbt fortælling. Herudover bør Slotsallé bibeholdes som allé med gadehuse og træer for at trække den stærke symmetri ud på gadeplan.

Kommune:	Sønderborg Kommune
Kategori:	Magt og tro – Slot, Bymiljø - Landsby
Emne i kommuneplan:	Bevaringsværdige kvarterer
Omfang:	Kulturmiljø nr. 16
Udpeget i kommuneplan:	Ja
Adgangsforhold:	Delvis offentlig adgang

- VÆRDISÆTNING
- POTENTIALEVURDERING

HERTUGBYEN AUGUSTENBORG

Storegade set fra vest med fine ensartede gadehuse

Storegades østlige ende er præget af forretninger og butiksfacader

Ankomst ad Slotsalle med lindetræer og aksialt kig til selve slottet

DANFOSS INDUSTRI OG ARBEJDERBY

Danfoss' første store fabriksbygning fra 1951 tv. og den nyere, udbyggede administrationsbygning th.

BESKRIVELSE

Kulturmiljøet består af Danfoss-fabrikkerne, der breder sig i landskabet sydøst for Nordborg med en blanding af ældre værkstedsbygninger (1935) og moderne fabriksanlæg (1960'erne). Mellem Nordborg og Danfoss ligger to større, planlagte arbejderbyer bestående af Langesø nord for hovedvejen og Havnbjerg syd for. Begge er indelt i delområder som består af bl.a. dobbelthuse, blokbebyggelse og enfamiliehuse. Herudover indgår oplevelsesparken Danfoss Universe (2005) også i afgrænsningen

FORTÆLLING

Danfoss har været i vækst siden 1940'erne. Den voksende industris indflydelse er ikke kun aflæselig i fabrikkens omfang, men afspejler sig i høj grad også i boligbyggeriet på Als. Fortællingen om den modernistiske tanke om planlægning af velfærdsbyer med bedre boligforhold og fokus på de sociale værdier fik indflydelse på både Langesø og Havnbjerg. I nyere tid er der gjort tiltag som anlæggelsen af Danfoss Universe, som gør kulturhistorien omkring Danfoss-imperiet aktuel i dag.

BÆRENDE BEVARINGSVÆRDIER

De bærende bevaringsværdier knytter sig til industriens bygninger og de planlagte arbejderbyer, som er opstået i takt med Danfoss' udvikling og kan betragtes som et samfund i samfundet. Fabrikkerne og arbejderbyerne har sat et markant aftryk i Nordborgs landskaber og tilføjer værdi til fortællingen om industrien, som i dag udgør en stor del af områdets identitet.

TILSTAND

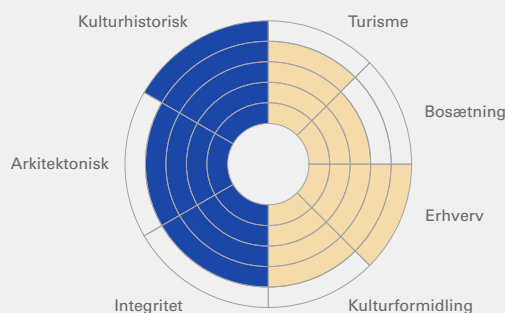
Danfoss' industri- og fabriksområder er i fuld drift og har ikke offentlig adgang. Langesø og Havnbjerg er beboede og velholdte i både bygnings- og landskabsskala, og der udvides fortsat med nye boligprojekter.

Oversigt over det samlede kulturmiljø, der markerer sig i landskabet sydøst for Nordborg

Kommune:	Sønderborg Kommune
Kategori:	Industrimiljø – Fabriksanlæg, Bymiljø - Landsby
Emne i kommuneplan:	Bevaringsværdige Kvarterer
Omfang:	Kulturmiljø nr. 18
Udpeget i kommuneplan:	Ja - Danfoss fabrikkerne, Danfoss Universe og Havnbjerg er tilføjet til kulturmiljøets afgrænsning
Adgangsforhold:	Delvis offentlig adgang

- VÆRDISÆTNING
- POTENTIALEVURDERING

DANFOSS INDUSTRI OG ARBEJDERBY

Blokbebyggelse i 2-3 plan i Langesø, der er placeret i det skrånende terræn ned mod Nordborg Sø

Mågevej med funktionærboliger th. og kæderækkehuse tv. fra henholdsvis 1955 og 1956

Tæt-lav bebyggelse i form af kædehuse i Havnbjerg

KETTING

Smedegades lige vejforløb med gavlhuse, ældre bindingsværkshuse og Bispegården for enden af vejen

Ketting med slyngede vejforløb og markering af landsbyens dominerende bebyggelser

BESKRIVELSE

Landsbyen består af markante, slyngede vejforløb, en højt placeret romansk kirke fra 1100-tallet med omkringliggende husbebyggelse bestående af stråttækte huse, et tvillingehus, villaer og nyere parcelhuse. Sydøst for kirken ligger Ketting Bispegård med avlsbygninger fra 1776 samt Tinggården, som er en gammel kro fra 1868, der blev indrettet som almene boliger i 1990'erne.

FORTÆLLING

Ketting rummer mange store, gamle bygninger i området omkring kirken. Det skyldes, at byen var bispesæde under Biskop Stefan Tensens, som var biskop for Als og Ærø fra 1819 til 1847 og boede på Ketting Bispegård. Bispesædets indflydelse på byen er tydeligt i bybilledet, da bebyggelsen koncentrerer sig omkring kirken i en kompakt, kulturhistorisk bykerne med en imponerende samling genkendelige, historiske bygningsværker i forhold til Kettings beskedne størrelse. Fortællingen knytter sig til Ketting bymidte, der fremstår som en stort set uberørt tidslomme, hvor bl.a. kirken, den gamle kro og Ketting Bispegård udgør væsentlige fortællende elementer i landsbybilledet.

BÆRENDE BEVARINGSVÆRDIER

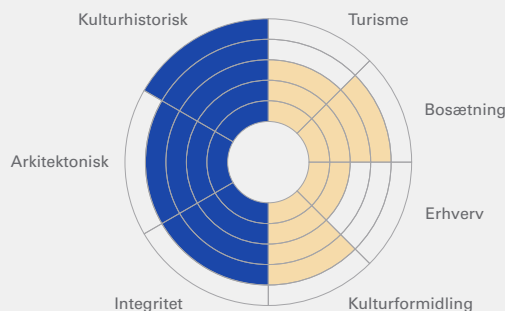
De bærende bevaringsværdier knytter sig til landsbyens velbevarede struktur med oprindelige, slyngede gadeforløb, kirkens høje, centrale placering, Ketting Bispegård og den gamle kro samt de ældre stråttækte småhuse.

TILSTAND

Størstedelen af bebyggelsen i Ketting er velholdt og udpeget som bevaringsværdig eller er fredet. Der bør dog tages særligt hensyn til Bispegårdens ældste driftsbygninger, som er i stærkt forfald. Det anbefales, at man tager hånd om dette snarligt, da bygningsanlægget rummer et stort potentiale og er væsentligt for den samlede videreformidling af den ellers velbevarede landsbykerne.

Kommune:	Sønderborg Kommune
Kategori:	Bymiljø - Landsby
Emne i kommuneplan:	Ny udpegning
Omfang:	Kulturmiljø nr. 34
Udpeget i kommuneplan:	Nej
Adgangsforhold:	Offentlig adgang

- VÆRDISÆTNING
- POTENTIALEVURDERING

KETTING

Kig til kirken set fra den nordlige ende af Smedegade med Bispegården og Tinggården i forgrunden

Udsigt fra kirken ud over bymidten, hvor der er kig til blandt andet den hvidkalkede Tinggården

Bispegårdens samling af ældre driftsbygninger, der er i forfald

